

VANHUSTYÖN KEHITTÄMISHANKKEET VANHUSPALVELUJÄRJESTELMÄN VASTUITA RAKENTAMASSA

Päivi Ahosola: *TtM, FT, Tampereen yliopisto*

Kirsi Lumme-Sandt: *FT, dosentti, Tampereen yliopisto*

paiviabos@gmail.com, kirsi.lumme-sandt@tuni.fi

Janus vol. 27 (3) 2019, 228–245

Janus

Tiivistelmä

Hankkeista ja projekteista on tullut keskeinen uudistamisen väline kuntien vanhushpalveluissa. Hankkeet kiinnittyvät usein kansallisiin sekä kuntien omiin vanhushpoliittisiin ohjelmiin ja strategioihin. Tämän artikkelin tavoitteena on tutkia mihin vanhushyön sisällöllisiin teemoihin vanhushyön kehittämishankkeita on 2000-luvulla suunnattu, miten valintoja perustellaan ja millaisia tuloksia on saavutettu erityisesti omaisettomien hoivan tarvisijoiden hoivan ja palveluiden kehittämisessä. Tutkimuksen aineistona on kehittämishankekuvaus (n=237) ja muuta hankemateriaalia. Aineiston analyysin tueksi on laadittu hoivan yhteiskunnalliseen työnjakoon (epävirallinen, virallinen, palkallinen, palkaton) perustuva analyysikehikko. Menetelmänä on käytetty sisällön analyysiä. Tutkimuksen tuloksena on, että vanhushyön ja -palveluiden kehittämishankkeissa painottuvat omaisiin ja muuhun epäviralliseen hoivaan liittyvät hankkeet. Viralliseen hoivaan ei sen sijaan juurikaan kohdistettu kehittämishankkeita eikä omaisettomia vanhuksia mainittu. Syrjäytymistä vastustavat hankkeet puolestaan edellyttivät syrjäytyneen toimija-aseman omaksumista.

JOHDANTO

Ikääntyneille suunnattuja hoivapalveluita kehitetään enenevässä määrin erilaisten hankkeiden ja projektien kautta. Tässä artikkelissa tutkitaan Uudenmaan maakunnan osalta, mihin suuntaan suomalaista vanhushpalvelujärjestelmää on pyritty kehittämään 2000-luvun vanhushyön hankkeissa sekä miten julkisen ja yksityisen vastuita näissä hankkeissa rakennetaan. Lähestymme tutkimuskohdetta erityisesti virallisen, julkisen, hoivan avulla selviytyvien vanhojen ihmisten näkökulmasta, ja olemme kiinnostuneita siitä, miten heidän palveluitaan ja hoivaansa on pyritty kehittämään. Hoivalla tarkoitamme laajasti kaikkia niitä toimia, joihin ihmiset tarvitsevat toisen ihmisen apua arjesta selviytyäkseen.

Julkisten hyvinvointipalveluiden uudistaminen voidaan nähdä tärkeänä palveluiden ajantasaisuuden ja legitimitietin kannalta väestön, yhteiskunnan ja tietämyksen muuttuessa. Jo pitkään hallitusohjelman ja hoivapolitiikan mukaiset linjaukset ovat merkinneet vahvaa painotusta kotona asumiseen ja omaishoivan kehittämiseen. Projektitoiminnalla, jonka lähtökohtaisena oletuksena on aina jonkinlainen muutoksen tavoitteleminen, hyvinvointivaltioista vakiintunutta toimintaa on pyritty muokkaamaan monimuotoisemmaksi (Rinne 2009, 23). Kun vanhushväestöön ja -työhön kohdistuvia projekteja on pyritty suunnittamaan valtakunnallisista strategioista käsin, keskeisenä perusteluna muutoksen tarpeelle on ollut väestön ikääntyminen (Paasivaara ym. 2013, 12). Van-

husväestön kasvulla on myös perusteltu julkisen avun rajaamisen tarvetta. Kun julkista hoivaa on rajattu, samalla perheiden vastuuta ja hoivan yhteiskunnallista työjakoa on määritelty uudelleen.

2000-luvulla lähes kaikki suomalaiset sosiaali- ja terveydenhuollon keskeisimmät uudistukset on toteutettu osana kansallisia ohjelmia. Uudistamisen käytännön välineenä toimivien hankkeiden ja projektien määrä kuntien hyvinvointipalveluissa on kasvanut varsin suureksi. Projektitoiminta on saanut kunnissa niin vahvan jalansijan, että sen varaan on rakennettu kokonaisia organisaatioita, jolloin hankkeille pohjautuva toiminta on saanut institutionaalisia piirteitä (Rinne 2009, 16, 17). Projekti uuden julkisjohtamisen mukaisena hallinnon organisaationa on tuonut hyvinvointipalveluihin sopimukset, arvioinnit, ohjelmat ja kumppanuudet (Sulkunen 2006, 17). Kehittämishankkeet voidaan siis hyvällä syyllä olettaa keskeisiksi välineiksi julkisen vastuun rajaamisessa sekä perheiden ja muiden informaalioiden toimijoiden esiin nostamisessa.

Perheiden vastuun lisäämistä hoivatyössä ja sen koordinoinnissa on kutsuttu hoivan informalisoinniksi (Rostgaard & Szebehely 2012) sekä uusfamilismiksi (Julkunen 2006, 110). Kääntöpuolella tälle muutokselle on ollut julkisen avun varassa elävien vanhojen ihmisten haavoittuvuuden kasvu. Joidenkin tutkimusten mukaan (ks. Dahlberg & McKee 2016) ne, jotka ovat vailla omaista tai muuta hoidon varmistajaa, ovat saaneet jopa vähemmän myös formaalia hoivaa kuin ne, joilla on omaisia. Riittävästi apua saaneet ovat

usein yksinasuvia ja pienituloisia (Van Aerschot 2014). Toinen kehityskulku on markkinoistaminen, mikä sekkin on kohdistunut vahvasti juuri niihin palveluihin, joissa asiakkaiden haavoittuvuus on suurinta (Anttonen ym. 2013, 294).

Tämän artikkelin lähtökohtana on ajatus siitä, että erilaisilla kehittämishankkeilla on merkittävä tehtävä vanhustyön suunnan muokkaajana kunnissa. Juuri kehittämishankkeilla paitsi kehitetään myös rajataan palveluita ja pyritään hallitsemaan ja ohjaamaan palveluiden käyttäjiä toivottuun suuntaan (vrt. Miller & Rose 2010). Poliittikalinjaukset toistuvat kielellisinä valintoina kehittämishankkeissa ja ennen pitkää myös käytännön vanhustyössä. Muutos tapahtuu pitkälti kielen käytön kautta, kun kehittämistoimien suuntaaminen strategisesti valittuihin aiheisiin muokkaa kielenkäyttöä (ks. myös Filander 2000).

Kun kehittämishankkeet ja -projektit tuodaan vanhustyön käytännön toimintakentille, ne tulevat lähelle käytännön vanhustyön tekijöitä – sekä ammatillisia että ei-ammattillisia toimijoita. Sen lisäksi, että kehittämishankkeiden linjaukset ja toimenpiteet konkreettisesti muovaavat palvelujärjestelmää ja sen kieltä, hankkeiden ympärille rakentuva sosiaalinen järjestelmä tarjoaa tietynlaisia asemia eri toimijoille ja muokkaa vanhustyön sosiaalisia käytäntöjä erityisesti kielen ja siinä tuotettujen merkitysten ja valtasuhteiden kautta (Smith 2005).

Tämän tutkimuksen yleisenä tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, millainen rooli kehittämishankkeilla on

ollut familistisen käänteen jalkauttajana vanhustyössä. Juha Sipilän hallituksen strategisen ohjelman linjauksissa kehittämishankkeiden erityisenä kiinnostuksen kohteena on ollut kotihoidon ja omaishoidon vahvistaminen (Suomen hallituksen strateginen ohjelma 2015). Siten kysymys julkisen ja yksityisen vastuun ja toiminta-alueiden määrittelystä on erityisen ajankohtainen.

Yksityiskohtaisina tavoitteina on analysoida sitä, (1) mihin vanhuspalveluiden ja -työn sisällöllisiin teemoihin (vanhustyön) kehittämishankkeita on suunnattu. Tämän jälkeen selvitetään, (2) miten hankkeet perustelevat kohdistumistaan (a) informaaliin tai (b) formaaliin hoivaan tai (c) omaisettomia, formaalin hoivan varassa olevia vanhuksia koskeviin kysymyksiin. Lopuksi tarkastellaan, (3) mitä hankkeilla on saavutettu erityisesti formaalin hoivan avulla selviytyvien vanhojen ihmisten hoivan ja palveluiden kehittämisessä.

Läpi analyysin kiinnitetään erityistä huomiota siihen, millaisena hankeraportteissa tuotetaan julkisen vallan ja toisaalta perheiden vastuuta sekä millaista osallisuutta ja toimijuutta teksteissä tuotetaan julkisen avun varassa eläville, esimerkiksi perheettömille, vanhoille ihmisille.

INSTITUTIONAALINEN KONTEKSTI – KEHITTÄMISTOIMINTA OSANA VANHUSTYÖN HALLINTAA

Suomalaisen hyvinvointivaltion 1990-luvulta alkanutta murrosta ja uusien johtamisoppien rantautumista julkishallintoon on kuvattu siirtymisenä projektiyhteiskuntaan (Rinne

2009) ja projekti- ja kehittämisvaltioon (Julkunen 2006, 264). Valtionhallinnossa projektitoiminta oli yhteydessä suunnittelukulttuurin vahvistumiseen jo 1960- ja 70-luvuilla. 1980-luvulla jatkunut suuntaus vahvisti projektiluontoisen kehittämistyön merkitystä edelleen. Edelleen vauhtia projektitoiminnalle antoivat 1980-luvulla toimeenpantu sosiaalialaa ohjaava lainsäädäntö, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskusten Stakesin perustaminen vuonna 1992 sekä Suomen liittyminen Euroopan Unionin jäseneksi vuonna 1995. (Rinne 2009, 16,17.) Ohjauksjärjestelmässä muutokset merkitsivät valtakunnallisen ohjauksen muutosta normiohjauksesta informaatio- ja hankeohjauksen suuntaan (Aaltonen ym. 2009) sekä suunnittelu- ja päätösvastuun hajauttamista paikalliselle tasolle. (ks. myös Sulkunen 2006, 26–28.)

Valtion hankerahoitusta on kanavoitu kuntiin laajojen kehittämishankkeiden kautta. Hanke- tai ohjelmaohjaus voidaan ymmärtää osana vanhuspolitiikan valtakunnallista ohjausta, jonka merkitys korostui 2000-luvulle tultaessa. Kehittämishankkeita ohjaamalla ja rahoittamalla valtio ohjaa kuntien vanhustyön kehittämistä valtakunnallisesti haluttuihin suuntiin. Hankeohjausta voidaan edellä mainitun perusteella pitää sekä informaatio- että resurssiohjauksena (Aaltonen ym. 2009). Leena Kaljunen (2011, 50) esittää ohjelmaohjauksen erillisenä kuntien palvelutoiminnan ohjausmuotona, jossa valtion tavoitteena on kunnallisten kehittämishankkeiden aikaansaaminen ja kuntien tavoitteena puolestaan kehittämishankkeisiin suunnatun rahan hyödyntäminen omassa palvelutuotannossaan. Ke-

hittämishankkeisiin saatava rahoitus on kunnille merkittävä rahoituslähde valtionosuuksien, verotulojen ja palveluiden myyntitulojen rinnalla (mt., 39).

Rahoitusta on alueellistettu myös lääninhallitusten ja myöhemmin ELY-keskusten hoidettavaksi. Kuntien kehittämistyön tueksi perustettiin vuonna 2002 yhdeksän pysyvää alueellista sosiaalialan osaamiskeskusta, kun toimintaa säätelevä laki (1230/2001) tuli voimaan. Esimerkiksi Etelä-Suomen osaamiskeskus, ESO, on verkosto-organisaatio, joka muodostui kolmesta yksiköstä. Valtion lisäksi kuntien kehittämistyötä ovat rahoittaneet useat muut tahot, kuten Euroopan unioni ja erityisesti Raha-automaattiyhdistys (RAY).

Suurista valtakunnallisista hankkeista sosiaalialan kehittämishankkeen yhtenä painopistealueena oli vanhusten palvelujen saatavuuden ja laadun parantaminen. Vanhustenhuollon kehittämiseen jaettiin hankkeessa yhteensä 17,4 miljoonaa euroa vuosina 2004–2007. (STM 2008, 80.) Vuodesta 2008 lähtien Kaste-ohjelma oli sosiaali- ja terveysministeriön (STM) pääohjelma. Sitä toteutettiin kahtena ohjelmana vuosina 2008–2011 sekä 2012–2016. Kaste-ohjelman tavoitteita olivat mm. hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen sekä asiakaslähtöisyyden lisääminen (STM 2016). Uusin hallitusohjelmaan liittyvä STM:n hankekokonaisuus on nimeltään ”Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja kaikenikäisten omaishoitoa”. Siihen liittyviin hankkeisiin on myönnetty 14,2 miljoonaa euroa (<http://stm.fi/hankkeet/koti-ja-omaishoito>, katsottu 12.2.2018).

Raha-automaattiyhdistys on ollut merkittävä toiminnan rahoittaja hyvinvointipalveluiden kehittämisessä. Koska sen rahoitus on kohdennettu järjestöille, se on myös korostanut järjestöjen roolia kunnan palvelutoimintojen täydentäjänä (Kaljunen 2011, 39). Tämä puolestaan on aiheuttanut muutospaineita perinteisesti vapaaehtoisuuden eetokseen perustuvalla järjestötoiminnalla (Rinne 2009). Vaikka tuki on kohdennettu järjestöille, rahoitetuilla hankkeilla on pitänyt olla kunnan tuki silloin kun hankkeet liittyvät kunnan palvelujärjestelmään. Raha-automaattiyhdistyksen hallituksessa, joka on vastannut rahoituspäätösten tekemisestä, on ollut edustus ministeriöistä. Näin ollen RAY:n tukemat järjestöjen toteuttamat hankkeet asettuvat osaksi valtakunnallista kuntien myötäilemää hankeohjausta. RAY:n avustustoiminta siirtyi sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustettuun Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskukseen (STEA) vuoden 2017 alusta.

TEOREETTISET JA METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Teoreettis-metodologisena lähtökohdana artikkelissa on hoivan yhteiskunnallisen työnjaon näkökulma. Hoiva on sukupuolitettu, poliittinen ja yhteiskunnallinen kysymys, jonka järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvät ratkaisut muovaavat työnjaollisia suhteita ja taloudellisia järjestyksiä. Toisaalta juuri taloudelliset prioriteetit ovat vaikuttamassa hoivan työnjakoon formaalin ja informaalien välillä. Hoivapolitiikan historia voidaan hahmottaa jatkuvana kamppailuna, jossa vastuut siirtyvät formaalin/julkisen ja informaalien/yksityi-

sen välillä. (Anttonen 2009, Hoppania ym. 2016.)

Analyysimenetelminä käytettiin ensiksi aineistolähtöistä sisällönanalyysia, jonka avulla muodostettiin teemarunko niistä sisällöllisistä teemoista, joihin hankkeet kohdistuivat. Aineisto koodattiin ko. teemojen mukaan. Analyysiä varten rakennettiin analyyttinen viitekehys (taulukko 1) hoivan yhteiskunnallisen työnjaon (julkisen ja yksityisen hoivavastuun, ks. esim. Sipilä 2003) pohjalta. Viitekehysten ohjaamana osa teemoista voitiin luokitella joko informaaliin tai formaaliin hoivaan tai informaalin

Kehittämishankkeiden varsinainen analyysi kohdistui hoivaa koskevien merkitysten analyysiin. Analyyttisen viitekehysten (taulukko 1) ohjaamana analyysi kohdistettiin erityisesti perheitä, perheettömyyttä sekä julkista ja yksityistä vastuuta koskevien merkitysten ja sitoumuksien avaamiseen. Sitoumuksia voidaan esittää tekstissä avoimesti tai niitä voidaan tuottaa implisiittisesti esittämällä ne lähtökohtina, joita ilman teksti ei avaudu lukijalle.

Analyysin taustalla on käsitys sekä kuntien kehittämishankkeiden valtakunnallisesta informaatio-, hanke- ja ohjelma-

Taulukko 1. Tutkimuksen analyysikehikko

	PALKATON		PALKALLINEN	
	Avun antaja	Avun ehtoja	Avun antaja	Avun ehtoja
INFORMAALI HOIVA	Perhe, ystävä, sukulainen, naapuri, henkilö itse	On perhettä, omaisia tai läheisiä, itsellä on toimintakykyä	Omaishoitajat	On omaishoitajaksi ryhtyvä läheinen
FORMAALI HOIVA	Vapaaehtois-työntekijä, virallisen kautta välitetty vertaisavun antaja	On saatavilla vapaaehtoista apua	Ammatillinen työntekijä	Apua on saatavilla, se on riittävää ja siihen on varaa

hoivan puuttumiseen liittyviksi. Tämä ei ollut täysin ongelmatonta, koska empiirisesti tarkasteltuna informaalin ja formaalin rajat liukuvat (Kröger 2009, 122). Viitekehystä varten näiden välille oli kuitenkin tehtävä selkeä jako. Lisäksi analyysikehikko ja aineistosta laadittu havaintomatriisi mahdollistivat aineiston monipuolisen, myös määrällisen, tarkastelun.

ohjauksesta että kehittämishankkeista itsessään paitsi ohjauksena myös *hallinnan* muotona ja välineenä. Hallinnan näkökulmasta toimijoita eivät ohjaa vain tietyt esimerkiksi valtiolliset tahot vaan hallinta toteutuu moninaisten toimijoiden kautta (Miller & Rose 2010). Organisaation teksteillä nähdään olevan keskeinen merkitys hallinta-/valtasuhteiden (relations of ruling) määrittelijänä (Smith 2005, Satka & Skehill 2011).

TUTKIMUSAINEISTON HAKU JA ANALYYSIN ETENEMINEN

Artikkelin tutkimusaineistoksi tavoiteltiin kaikkia Uudenmaan kunnissa 2000-luvulla toteutettujen hankerahoitusta saaneiden vanhustyöhön kohdistuvien kehittämishankkeiden rahoitustietoja, hankekuvauksia ja -raportteja sekä www-sivustoja siltä osin kun ne olivat saatavissa. Tutkimalla *rahoitettuja* hankkeita, tutkitaan samalla vanhuspoliittista ohjausta. Aineistoa haettiin eri tietokannoista ja sivustoilta useampaan otteeseen. Kuntien omista hankkeista, jotka eivät saaneet ulkopuolista rahoitusta, ei haettu tietoa, eikä sitä olisi ollut helposti saatavissakaan. Aineiston muodostaa vuosina 2011, 2016 ja 2017 tehtyjien hakujen perusteella kerätty edellä kuvattu hankemateriaali.

Kehittämishankkeita etsittiin Kaste-ohjelmasta valtionavustusta saaneista hankkeista, joiden joukossa ei kuitenkaan ollut yhtään Uudellamaalla toteutettua vanhustyön hanketta. Sosiaalialan kehittämissyksiköiden kautta Uudellamaalla rahoitusta saaneet hankkeet käytiin läpi ja niiden joukosta löytyi useampia vanhustyön hankkeita. Analyysin ulkopuolelle jätettiin Soccan GeroMetro-hanke, jota kuvattiin pysyvänä kehittämISRakenteena hanketoiminnan asemasta.

ESR-hankkeet selattiin ESR-tietopalvelusta Tavoite 2 B -ohjelman ja Etelä-Suomen osalta mutta yhtään vanhustyöhön kohdistuvaa hanketta Uudellamaalla ei löytynyt. Uusimmassa sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamassa hallituksen I & O -kärkihankkeessa rahoitusta saaneiden joukosta löytyi Uudenmaan alueelta yksi hanke,

Täydentäen toimivaa (Täytyy), Porvoosta.

RAY:n avustustietokantaan (<https://www.ray.fi>) tehtiin useampia hakuja. Jo vuonna 2011 oli haettu vanhustyöhön kohdistuvia hankkeita Uudenmaan alueella. Avustustietokannan hakukriteereitä oli kuitenkin vuosien varrella muutettu niin, että vuosina 2016 ja 2017 erityisesti vanhustyöhön kohdistuvia hankkeita ei ollut mahdollista hakea. Sen sijaan oli mahdollista hakea ikääntyvien järjestöille, omaisjärjestöille sekä hyvinvoinnin ja kuntoutuksen erityisjärjestöille kohdistuvia hankkeita. Näitä haettiin rajaten haku Uudenmaan kuntiin ja vuosiin 2000–2016 (avustuslajina projektiavustus). RAY:n rahoitusta saaneita hankkeita löytyi yhteensä 229. Hankkeet olivat kestäneet keskimäärin 3,5 vuotta ja saaneet rahoitusta keskimäärin 207 450 euroa.

Hankkeiden sisällölliset aihealueet luokiteltiin hankekuvausten perusteella aineistolähtöisesti 34 teemaan (liitetaulukko 1). Yhdessä hankkeessa oli yleensä useita teemoja. Aineisto koodattiin tämän teemarungon mukaan, jonka jälkeen aineistosta muodostettiin havaintomatriisi.

Teemoja yhdisteltiin hoivan yhteiskunnallisen työnjaon näkökulmasta relevantteihin teemayhdistelmiin. Informaaliin ja palkattomaan hoivatyöhön viittaavat teemat yhdistettiin samoin kuin viralliseen, ammatilliseen, hoivatyöhön kohdistuvat teemat. Koska nimenomaisesti omaisettomia vanhuk-sia koskevia hankkeita ei ollut, kolmas teemayhdistelmä muodostettiin yksinäisyyteen tai syrjäytymiseen kiinnittyvistä teemoista. Nämä teemat vastasivat

aineistossa parhaiten analyysikehikossa avun ehtona olevan perheen, omaisten ja läheisten olemassaolon tai informaalin avun puuttumista. Ilman omaisia oleminen, lapsettomuus ja naimattomuus vanhuusiässä on yhdistetty sosiaaliseen syrjäytymiseen ja sen riskiin useissa tutkimuksissa (esim. Deindl & Brandt 2017) vaikkei yhteys olekaan väistämätön (esim. Dykstra & Hagerstad 2007).

Tarkemman analyysin kohteeksi valittiin 1) informaaliin/palkattomaan hoivaan, 2) formaaliin/ammattilliseen hoivaan tai 3) yksinäisyyteen tai syrjäytymiseen liittyvät kehittämishankkeet. Tekstianalyysin kohteeksi otettiin näiden kehittämishankkeiden osalta kaikki www-sivuilta löydetty materiaali (hankemukset, hankeraportit ja www-sivut). Nämä aineistolähteet on esitelty liitetaulukossa 2. Kielellisestä analyysistä jätettiin harkinnan jälkeen pois loppuraportti, jonka toinen tämän artikkelin kirjoittajista oli laatinut.

Aineiston puutteena oli, että vanhemmista hankkeista löytyi vähemmän materiaalia kuin uusista eikä aineiston kohdistumista teemoihin voinut aina niukan kuvauksen avulla päätellä. Luokittelun ulkopuolelle jäi siten paljon hankkeita. On myös huomioitava, että vain osa teemoista oli mukana teemayhdistelmissä. Esimerkiksi kotona asumisen ja kotihoidon teema, joka oli hyvin yleinen, ei ollut analyysissa mukana. Tämä johtui siitä, ettei teemaa ollut mahdollista sijoittaa joko informaalin tai formaalin hoivan alueelle.

Ylivoimaisesti eniten löytyi raha-automattiyhdistyksen rahoittamia järjestöjen hankkeita, yhteensä 229 hanketta.

Muita hankkeita olivat erilaiset sosiaali- ja terveysministeriön ja kuntien rahoittamat ja yleensä sosiaalialan osamiskeskuksen hallinnoimat hankkeet. Näitä muita hankkeita löytyi yhteensä yhdeksän.

MIHIN VANHUSTYÖN KEHITTÄMISHANKKEITA KOHDISTETTIIN?

RAY:n kehittämishankkeiden (n=229) yleisimmän teeman muodostivat perhe, omaiset ja omaishoito. Muita yleisiä teemoja olivat dementia ja muistiterveys, fyysisen toimintakyvyn edistäminen, kotona asumisen tuki, vertaistuki sekä neuvonta ja ohjaus (taulukko 2). Edellä mainitut teemat yhdistyivät usein samoissa hankkeissa esimerkiksi siten, että ikääntyneiden muistisairaiden omaishoitoa pyrittiin tukemaan nimenomaan vertaistuen avulla. Neuvonta ja ohjaus -teema yhdistyi hankkeissa myös yleisesti juuri omaishoitoon ja dementiaan sekä lisäksi teknologiaan. Yksinäisyys oli teemana seitsemässä RAY-hankkeessa, samoin syrjäytymisen. Ainoastaan muutama hanke sijoittui muuhun kuin kotona asumisen toimintaympäristöön.

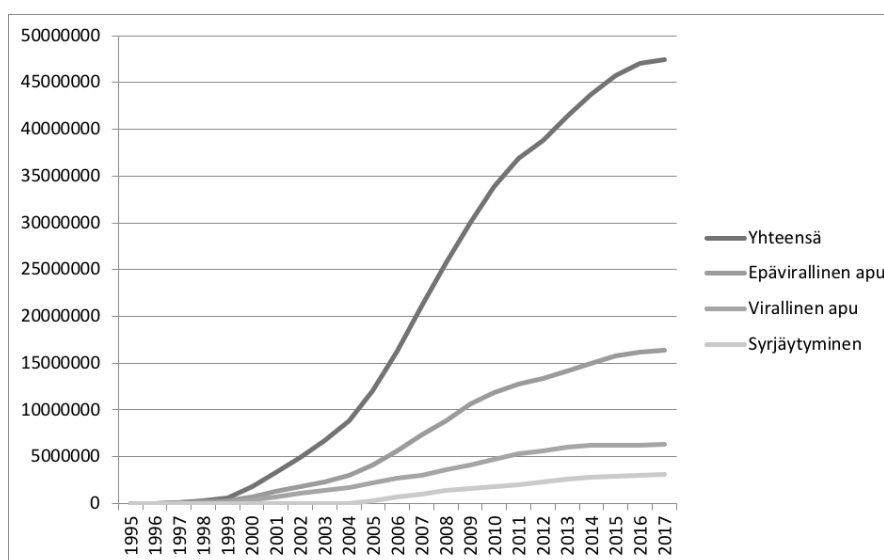
Kun tarkastellaan 1) epäviralliseen ja palkattomaan apuun, 2) viralliseen ja ammatilliseen apuun ja 3) yksinäisyyteen ja syrjäytymiseen liittyviä hankkeita, RAY:n hankkeista huomattavasti suurin osa kohdistui epäviralliseen ja palkattomaan apuun. Myös hankerahoituksesta noin kolmasosa kohdistui näihin epävirallista apua kehittäviin hankkeisiin (kuvio 1). Monissa hankkeissa epävirallinen ja palkaton apu esiintyi teemoissa moninkertaisesti.

Taulukko 2. RAY:n rahoittamien vanhustyön kehittämishankkeiden (n=229) yleisimmät teemat.

Teema	n=
Perhe, omaiset, omaishoitajat, omaishoito	55
Fyysinen toimintakyky, kuntoutus, liikunta	50
Dementia, muistiterveys	46
Kotona asuminen, kotihoito, kotiutuminen	35
Vapaaehtoiset, vertaistuki	30
Neuvonta, ohjaus	23
Mielenterveys, masennus	17
Uudet toimintamallit	17
Kohtaamispaikat	15
Teknologia	14

Esimerkiksi hankkeessa *Omaishoidon lähettiläät* se kohdistui (1) omaishoitajien (2) sosiaalisen verkoston vahvistamiseen (3) vapaaehtoistyön avulla.

Valtion rahoittamat hankkeet kohdistuivat RAY-hankkeita useammin viralliseen, palkalliseen työhön annettavaan apuun ja erityisesti palvelurakenteeseen

Kuvio 1. RAY:n hankerahoitus vuosittain (kumulatiivinen, €) epävirallisen avun, virallisen avun ja yksinäisyyden ja syrjäytymisen hankkeille.

liittyviin kysymyksiin. Kuitenkin myös niissä viralliseen apuun yhdistyivät informaaliin apuun kohdistuvat teemat, kuten omaiset ja vapaaehtoiset. Informaali hoiva ulottui formaalin alueelle (myös Zechner 2010) siten, että kehittämishankkeissa sitä (informaalia) nimenomaan kutsuttiin sinne (formaaliin). Myös virallisen avun painottuminen kotiympäristöön toi epäviralliset toimijat mukaan hankkeisiin.

KEHITTÄMISHANKKEIDEN PERUSTELUT

Keskeisimpänä perusteluna vanhustyön kehittämiselle ja tehostamiselle toimivat yleensä väestön ikääntyminen ja sen mukanaan tuomat kustannuspaineet. Hankkeissa vedottiin strategioihin ja ohjelmiin, joilla näitä kustannuspaineita pyrittiin hillitsemään erityisesti kotiin suunnattavilla itsenäistä selviytymistä tukevilla palveluilla. Kehittämistoimintaa perusteltiin pohdinnan arvoisesti myös sillä, ettei aiempi mittavakaan ohjelma- ja kehittämistyö ollut saanut aikaan toivottuja muutoksia vanhustyössä. (Taulukko 3.)

Epävirallisen avun ja kotihoidon kehittämisen perusteluna erityisesti STM:n rahoittamissa hankkeissa oli kuntien taloudellinen tilanne. Kuntien resurssien niukkuus toimi perusteluna myös järjestöjen epäviralliseen apuun ja ennaltaehkäisyyn kohdistuville hankkeille, sillä viralliselta taholta toteutetun ammatillisen työn oletettiin kohdistuvan toisaalle. *Nostalgia-hankkeen* loppuraportin mukaan ”niukkenevassa taloudellisessa tilanteessa ammattilaisten osuus kohdistuu korjaavaan työhön ja vapaaehtoisten tukemiseen.”

Toisena vahvana perusteluna epävirallisen avun tukemiselle toimivat yhteiskunnassa tapahtuvat rakennemuutokset ja yksilölliset ikääntymiseen liittyvät muutosvaiheet. Ikääntyneiden muuttaessa keskustoihin vanhat verkostot katoavat. Lisäksi maahanmuuttajataustaisten vanhojen ihmisten määrä kasvaa. Oras-hankkeessa nähtiin, että hoivan tarvitsijan muuttaminen kotoa laitokseen kuormittaa niin omaista kuin hoivan tarvitsijaa, ja että hanketoiminnalla tätä muutosta oli mahdollista tukea. Hankkeessa ohjattiin ammattihenkilöstöä kohtaamaan muutosvaihetta läpikäyviä omaisia, läheisiä ja asukkaita.

Järjestöjen hankkeiden kohdistumista epävirallisiin ja palkattomiin toimijoihin perusteltiin sillä, että juuri nämä toimijat mahdollistavat sosiaalisen ja mielekkään elämän jatkumisen. Vapaaehtoisilla ja vertaistoimijoilla nähtiin arvoa sinänsä rinnalla kulkijoina kun ammatillinen toiminta painottui (fyyssisten) perustarpeiden turvaamiseen.

Kiinnostavasti myös omaisiin kohdistuvia kehittämishankkeita perusteltiin syrjäytymisen ehkäisemisellä. Myös huonokuntoisen ikäihmisen omaiset ovat vaarassa syrjäytyä ilman tukea. *Ulpu-projektissa* kunnallisen tuen ulkopuolella olevat omaishoitajat olivat yksi tällainen ryhmä. Aineistosta oli myös luettavissa, että syrjäytymistä ehkäisevään ryhmätoimintaan osallistuneet eivät kuitenkaan aina tunnistanee itseään syrjäytymisriskissä oleviksi. Näin oli *Nostalgia-hankkeessa*, jonka kehittämishankeraportissa ryhmään osallistunut vastasi, ettei ryhmällä ollut vaikutusta yksinäisyyden ja masennuksen tunteisiin, ”koska ei koe olevansa yksinäinen tai masentunut (...)”.

RAY:n rahoittamien hankkeiden suuntautumiselle informaaliin ja palkattomaan hoivaan, kuten omaishoitoon ja vapaaehtoistoimintaan, on rahoitustekniset syynsä. Rahoitusta ei ole voinut hakea kunnan oman palvelutuotannon rahoittamiseen. Näin moninkertainen informaalin avun korostaminen viitanee kuitenkin myös vahvoihin kehittämistyön puhetapoihin, jotka ohjaavat hankehakemuksia tiettyihin teemoihin.

Virallisen, ammatillisen, avun kehittämiselle näytti olevan ylipäätään vaikeaa löytää perusteluja. Tämä herätti tutkijalukijan kysymään, oliko virallisen avun kehittäminen itse asiassa tavoitteena lainkaan. Luennan myötä aineistosta hahmottuikin tietty rakenne koskien virallisen avun alueelle ulottuvia hankkeita. Niissä itse virallista, ammatillista apua ja hoivaa sinänsä ei perusteltu

millään. Sen sijaan kehittämistyössä perusteltiin sitä, miksi virallisen hoivan alueelle on syytä ottaa mukaan epävirallisia ja palkattomia toimijoita, kuten omaisia, vapaaehtoistyöntekijöitä ja vertaistoimijoita. Sama koski sekä valtiorahoitteisia että järjestöjen hankkeita.

Perustelut, joissa olisi tuotu esille kasvavan vanhusväestön tai perheettömien vanhusten julkisen hoivan tarpeita ja tavoiteltu julkisen avun saatavuuden ja kattavuuden lisäämistä, puuttuivat kokonaan. Sen sijaan kasvavaa vanhusväestöä ja sen hoivatarvetta käytettiin tehostamisen ja kustannusten leikkaamisen perusteluna. Kehittämishankkeissa informaalin hoivan ja vapaaehtoisavun ehdot (taulukko 1, esim. omaisen olemassaolo) otettiin usein itsestään selvänä taustaoletuksena, paitsi kun kyseessä katsottiin olevan syrjäy-

Taulukko 3. Kehittämishankkeiden perustelut.

Mitä perustellaan	Miten perustellaan
Kehittämistyö yleensä	Kuntien taloudellinen tilanne
	Väestön ikääntyminen
	Aikaisempi kehittäminen ei ole tuottanut tulosta
Informaaliin ja palkattomaan hoivaan kohdistuva kehittäminen	Strategiset valinnat (kotona asumisen painottaminen)
	Yhteiskunnan rakennemuutos (muutot keskustaan, verkostojen puute)
	Mahdollistaa harrastamisen (vapaaehtoistoimija)
	Mahdollistaa sosiaalisen elämän jatkumisen (vertaistuki)
	Huonokuntoisten pariskuntien avun tarve
Perheiden tuen tarve	
Formaaliin ja ammatilliseen hoivaan kohdistuva kehittäminen	Kotona asumisen turvaaminen
	Omaisten uupumisen ehkäisy
	Kiire ja niukat resurssit (psykososiaalisen vanhustyön unohtuminen)
Yksinäisyyden ja syrjäytymisen torjunta	Verkostojen puute
	Julkisen avun niukkuus

tyminen. Muissa kuin syrjäytymisen kysymyksissä sitä mahdollisuutta, ettei ehto toteutu, ei yleensä nostettu esille lainkaan. Esimerkiksi hankkeessa *Kotona kokonainen elämä* todetaan, että ”Suomen paras kotihoito tehdään yhdessä aktiivisten ikäihmisten ja omaisten sekä yhteistyökumppaneiden kanssa.” Tämä oletus legitimoit kehittämissuuntaamista pois julkisista sosiaali- ja terveystalouksista kohti muiden toimijoiden tuottamaa apua. Näiltä muilta myös odotetaan aktiivista toimijutta hoivan tuottamisessa.

KEHITTÄMISHANKKEIDEN SAAVUTUKSET

Kehittämishankeraportit esittelivät moninainen hankkeen aikana kehitettyjä verkostoja, koulutusta, työmenetelmiä (verkossa tapahtuva työ, kehittämissijat) ja uusia lähestymistapoja (ratkaisukeskeisyys, voimavara- ja lähtöisyys) vanhustyöhön. Hankkeisiin oli usein kuulunut myös tiedonkeruuta kunnan palveluista ja väestöstä ja tiedon tuomista julki sitä tarvitseville. Kuitenkin hankkeiden konkreettiset vaikutukset esitettiin hankeraporteissa pääosin oletuksina. Monenlaiset samanaikaiset muutokset kunnissa ja muussa toimintaympäristössä sekä toisten hankkeiden, kuten Paras-hankkeen, vaikutukset olivat heijastuneet hanketyöhön. *Länsi-Uudenmaan vanhusten palvelujen kehittämisyksikkö -hankkeen* loppuraportin sanoin näitä etenemiseen vaikuttaneista tekijöitä olivat: ”Toimintayksikön muutokset osana kuntaorganisaatioiden uudelleenorganisointia, projektihenkilöstön vaihtuvuus, kuntien taloudellisen tilanteen heikkeneminen sekä hanketavoitteiden muuttuminen ja osittainen pienentyminen (...)”

Kehittämishankkeiden ylivoimaisesti yleisimpänä varsinaisena tuloksena esitettiin toimintamalli kehitettävänä olevasta asiasta. Osassa hankkeita malli oli kuvattu THL:n ylläpitämällä Innokylä-sivustolla, jonka tavoitteena on hyvien käytäntöjen levittäminen ja jakaminen. Vain pienessä osassa hankkeita mallin osoitettiin jääneen elämään hankkeen jälkeen, ja suuressa osassa hankeraportteja jatko jäi epävarmaksi. Osassa hankkeita korostettiin nimenomaan, että erityisesti vapaaehtoistyöhön nojaavat toiminnot tarvitsisivat jatkuakseen ammatillisen työntekijän tukea, kuten esimerkiksi *Nostalgia-hankkeessa*. Myös jatkorahoituksen puuttuminen, joskus alkuperäisen hankesuunnitelman lupauksista huolimatta, vaikutti tavoitteiden toteutumiseen. Hankkeiden raportoituja tuloksia merkittävämpiä vaikutuksia vanhustyössä saattavatkin tuottaa juuri diskursiivisten ehtojen kautta rakentuvat merkitykset ja sitoumukset.

Useimmiten oli vaikea tulkita hankkeiden hyötyä omaisettoman hoivan tarvitsijan kannalta. Sen sijaan virallisen hoivan alueella, ikääntyneiden laitosasumisympäristössä, toteutettiin nimenomaisesti omaisyhteistyöhön kohdistuva *Oras-hanke*. Omaisyhteistyöllä tavoiteltiin virallisen hoidon laadun ja asukaslähtöisyyden parantamista, mutta epäselvää oli, koskiko tämä vain niitä asukkaita, joilla oli omainen. Omaisten puuttuminen joka tapauksessa kehoitettiin huomioimaan hoitosuunnitelmassa ja asumisessa.

Myös omaisettomien hoivan tarvitsijoiden arkea hyödyttäviä hanketuotoksia oli aineistosta luettavissa. Vapaaehtoistoimintaa ja virallisen avun verkostoja yhdistävässä *Nostalgia-hankkeessa* ma-

sentuneisuutta ja syrjäytymistä ehkäisevät, kaksi vuotta kokoontuneet ohjatut vertaisryhmät olivat hioutuneet yhteen ja parantaneet osallistujien elämänlaatua. Ryhmään saivat osallistua kotona asuvien vanhojen ihmisten lisäksi myös vanhainkodissa asuvat yksinäisyyttä kokevat ikäihmiset, joista monen ”ystävä- ja sukulaisverkosto on olematon”.

YHTEENVETO

Tutkimuksen tulokset vahvistavat ja tekevät näkyväksi vanhuspolitiikan pyrkimystä siirtää hoivaan liittyviä tehtäviä informaalien ja palkattomien toimijoiden vastuulle. Vanhustyön kehittämishankkeissa hoivaa on pyritty siirtämään erityisesti perheiden ja vapaaehtoistoimijoiden tehtäväksi ja hankekieli on rakentunut näiden vahvojen puheta-
pojen ympärille. Tästä yhteiskunnallisen työnjaon siirtymästä ja sen sukupuoli- ja muista vaikutuksista ei ole käyty laajamuotoista yhteiskunnallista keskustelua. Kyse on hiljaisista siirroista (Julkunen 2006), jotka eivät välttämättä tule näkyviin yksittäisiä hankkeita tarkastelemalla. Suunta on kuitenkin selkeä, kun tarkastelussa on suuri joukko vanhustyön hankkeita.

Oletuksena oli luettavissa, että julkisilla toimijoilla ei ole resursseja muihin kuin tiettyihin rajattuihin tehtäviin, ja että muut tehtävät, kuten sosiaalisen elämän vahvistaminen, ovat myös tavallaan julkisen kiinnostuksen ulkopuolella. On syytä pohtia, missä, milloin ja kenen toimesta tällainen yhteiskunnallinen sopimus on tehty (vrt. Kuusinen-James 2009).

Tutkimuksen toinen keskeinen tulos on, että kehittämishankkeissa julkisen hoivan avulla selviytyviä vanhoja ihmisiä ei esiinny juuri lainkaan. Kun perhe ja läheiset otetaan itsestään selvyytensä, syrjäytyminen näyttää olevan ainoa tapa käsitellä niitä, joilla ei perhettä tai muuta epävirallisen avun verkostoa ole. Jos omaiset vanhat ihmiset haluavat lukea itsensä osana kehittämishanketta, ainoa tarjolla oleva toimijapaikka on syrjäytyneen paikka. Perheettömät vanhukset eivät kuitenkaan itsestään selvästi koe itseään syrjäytyneiksi (Aho-sola & Lumme-Sandt 2016). Tämä tuli esille myös edellä mainitussa *Nostalgia-hankkeen* vertaisryhmän osallistujille tehdyssä kyselyssä.

Vähättelemättä hankkeiden hyötyä ikääntyneiden toimintakyvyn ja sosiaalisen elämän tukemisessa voidaan kysyä, minkälaista ideologiaa, toimintatapoja ja hankekieltä kehittämishankkeiden kautta on tuotu vanhustyön toimintakentille. Mitä merkitystä esimerkiksi perheettömien laitoksessa asuvien vanhojen ihmisten hoivan kannalta on ollut sillä, että kehittämistyö painottuu näin vahvasti omaishoitoon ja kotona asuvien ikäihmisten ja perheiden tukemiseen?

On merkittävää, ettei hankerahaa ole juurikaan kanavoitu ilman omaisten tukea eläville vanhoille ihmisille. Vielä merkittävämpää on se, että he jäävät kaiken eteenpäin suuntaavan toiminnan ja puheen ulkopuolelle. Voidaan myös pohtia, olisiko vanhustenhuollon julkisuuskuva parempi, jos suurempi osa hankerahoituksesta olisi suunnattu julkisen hoivan kehittämiseen ammatilliseen hoivaan nojautuvien ratkaisuihin.

Vaikka useimpien hankkeiden tuloksista saatavia hyötyjä on vaikea varsinaisesti todentaa, niitä on helppo ymmärtää olevan runsaasti. Esimerkiksi Eloisa ikä -ohjelmasta tehdyssä tutkimuksessa hankkeiden todettiin hyödyntävän erityisesti vaikeassa elämäntilanteessa olleiden ikäihmisten psykososiaalista hyvinvointia (Pietilä & Saarenheimo 2017). Ikääntyneiden sosiaalisen elämän elävöittäminen ja hanketoimijoiden ammatilliset ja ei-ammattilliset verkostot ovat esimerkkejä hankkeiden aikana saaduista hyödyistä. Verkostoja ja vertaistuen toimintamalleja on myös jäänyt elämään ja uudet toimintamallit uudistaneet työtä.

Kehittämistyön vahvistuminen ja hankeammattilaisten määrän ja osaamisen lisääntyminen näyttäytyy hankeraporttien kehittymisenä vuosien kuluessa. Samalla kuitenkin kehittämishankkeissa alkavat yhä vahvemmin toistua tietyt teemat. Epävirallinen apu mahtuu hallitsevien diskurssien sisälle paljon paremmin kuin virallisen avun kysymykset. Kun omaishoidon ja vapaaehtoistyön diskurssit hallitsevat kehittämispuhetta, ainoa tapa saada hankerahoitusta on nojautua niihin. Avun tarvitsijat saattavat olla toisaalla, ja käytännössä hanketta on joissain tapauksissa suunnattukin hiukan uudelleen.

Epävirallisen avun korostamista ja kasvua voidaan pitää jopa hyvinvointivaltion epäonnistumisen mittarina (esim. Heikkilä 2000, 178). Syrjäytymiskeskustelun ulottaminen läheis- ja sukulaissuhteiden puuttumisen alueelle viitanee siihen, että virallisen toiminnan vetäytyminen ymmärretään syrjäytymisriskinä, johon järjestöjen odotetaan vastaavan. Kehitys on huolestut-

tavaa, etenkin kun tutkimukset samalla osoittavat, että ne jotka saavat vähiten informaalia hoivaa saavat vähiten myös formaalia hoivaa (Dahlberg & McKee 2016).

On nostettu esille, etteivät kunnat tue riittävästi omaishoitoa ja leikkaavat juuri omaishoidon tukia määrärahojen huetessa. Hankerahoituksen painottuminen näin vahvasti omaishoitoon tarjoaa toisenlaisen näkökulman kuntien suhtautumisesta omaishoitoon. Hankerahoituksen muodossa juuri omaishoito muodostaa keskeisen painopisteen, johon resursseja kohdistetaan (vrt. Kehusmaa ym. 2013). Omaishoidon hankkeiden painottaminen kehittämishoitusta jaettaessa selittyy pitkälti taloudellisilla tekijöillä. Toiveena on, että epävirallinen omaishoito siirtää kotitalouksille muutoin julkisen vallan vastuulle tulevia sosiaali- ja terveystalouden kustannuksia. Vaikka tämän epävirallisen avun rahallista arvoa on vaikea arvioida, puhutaan kunnan kannalta hyvin merkittävästä säästöstä. (Kehusmaa ym. 2013.)

Omaisettomien hoivan tarvitsijoiden kannalta tarkasteltuna merkittävä tutkimustulos on, että vaikka vanhustyön kehittämiseen on kohdistettu valtava määrä hankerahaa, eivät hankkeet juuri lainkaan kohdistuneet muualla kuin kotona asuvien omaisettomien vanhojen ihmisten hoivaan tai vikistykseen. Tämä työ jää kokonaan hoiva-ammattilaisten tehtäväksi ja se tehdään kehittämis- ja strategiapuheen ulkopuolella. Julkisen avun vahvistaminen omaisettomille vanhuksille olisi hanketeeman suorastaan vallitsevien puhetapojen vastainen. Mikäli siihen haluttaisiin rahoitusta, siitä olisi puhuttava toisin.

Syrjäytyminen näyttää kehittämishankemaailmassa ottaneen tämän tehtävän. Omaisettomille vanhuksille kyllä kehitetään toimintaa ja palveluita erilaisissa syrjäytymistä vastustavissa hankkeissa, mutta samalla heidät pakotetaan asettumaan tähän potentiaalisten syrjäytyneiden asemaan. On syytä pohtia, millaisin toimin omaisettomilla vanhoilla ihmisillä olisi parempi mahdollisuus toimia ja osallistua yhteiskuntaan itsenäisinä julkisten palveluiden avulla selviytyvinä toimijoina. Kotona asumisen hankkeiden suuren määrän vuoksi näitä hankkeita olisi jatkossa syytä tutkia tarkemmin juuri omaisettomien hoidon tarvitsijoiden näkökulmasta. Tämä olisi tärkeää siksi, että kotona asumisen painotus viittaa vahvasti informaalien verkostojen hyödyntämiseen. Samalla juuri kotiin tuotu riittävä formaali hoiva voi olla merkittävä tekijä omaisettomien vanhojen ihmisten toimijuuden kannalta.

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, Tarja & Henriksson, Lea & Karttunen, Aija & Kivimäki, Riikka & Palukka, Hannele & Silvennoinen-Nuora, Leena & Tiilikka, Tiina & Valokivi, Heli (2009) Toimijat vanhusten hyvinvointipalveluja ohjaavissa kehittämisselmissä. *Kunnallistieteellinen aikakauslehti* 37 (3), 336–52.
- Ahosola, Päivi & Lumme-Sandt, Kirsi (2016) ”Sen haluan ilmoittaa, että minä olen vielä pystyssä” Ilman omaisia elävien vanhojen ihmisten toimijuus ja vanhuspolitiikan kategorisoima vanhuus. *Gerontologia* 30 (4), 182–197.
- Anttonen, Anneli (2009) Hoivan yhteiskunnallistuminen ja politisoituminen. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zechner (toim.) *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino, 54–98.
- Anttonen, Anneli & Häikiö, Liisa & Raitakari, Suvi (2013) Matkalla ja muutokseen ja hyvinvointimarkkinoille. *Janus* 21 (4), 290–297.
- Arpajaislaki. 23.11.2001/1046. Finlex.
- Dahlberg, Lena & McKee, Kevin (2016) Living on the Edge: Social Exclusion and the Receipt of Informal Care in Older People. *Journal of Aging Research*. <https://doi.org/10.1155/2016/6373101>
- Deindl, Christian & Brandt, Martina (2017) Support networks of childless older people: informal and formal support in Europe. *Aging & Society* 37 (8), 1543–1567. <https://doi.org/10.1017/S0144686X16000416>
- Dykstra, Pearl A. & Hagestad, Gunhild O. (2007) Roads Less Taken. Developing a Nuanced View of Older Adults Without Children. *Journal of Family Issues* 28 (10), 1275–1310. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303822>
- Fairclough Norman (2003) Analyzing discourse. Textual analysis for social research. Oxon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203697078>
- Filander, Karin (2000) Kehittämistyö murroksessa. Sitoutuminen, sopeutuminen ja vastarinta julkisella sektorilla 1990-luvulla. *Acta Universitatis Tampensis* 777. Tampere: Tampereen yliopisto.
- GeroMetro. http://www.socca.fi/kehittaminen/ikaihmissen_palvelut_gerometro, katsottu 11.2.2018.
- Heikkilä, Matti (2000) Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudeamus, 167–181.
- Hoppania, Hanna-Kaisa & Karsio, Olli & Näre, Lena & Olakivi, Antero & Sointu, Liina & Vaitinen, Tiina & Zechner, Minna (2016) Hoivan arvoiset. Vaiva yhteiskunnan ytimessä. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Kaljunen, Leena (2011) Johtamisopit kuntaorganisaatiossa. Diskursiivinen tutkimus sosiaali- ja terveystoimesta 1980-luvulta 2000-luvulle. *Acta Universitatis Lappeenrantaensis* 422. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

- Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa. <http://stm.fi/hankkeet/koti-ja-omaishoito>
- Kehusmaa, Sari & Autti-Rämö, Ilona & Rissanen, Pekka (2013) Omaishoidon vaikutus ikääntyneiden hoidon menoihin. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (2), 138–151.
- Kröger, Teppo (2009) Hoivapolitiikan rajanvetoja. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zechner (toim.) *Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino, 99–125.
- Kuusinen-James, Kirsi (2009) Yhteinen vastuu – muuttuva työnjako? Uusi sosiaalinen sopimus ikääntyneiden hoivan järjestämisestä. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatin tutkimus. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Miller, Peter & Rose, Nikolas (2010) Miten meitä hallitaan. Tampere: Vastapaino.
- Paasivaara, Leena & Suhonen, Marjo & Virtanen, Petri (2013) Projektijohtaminen hyvinvointipalveluissa. Helsinki: Tietosanomana.
- Pietilä, Minna & Saarenheimo, Marja (2017) Ilmeikäs arki. Tutkimus ikääntyneistä ihmisistä järjestöjen kehittämistoiminnassa. Vanhustyön keskusliitto. <https://www.eloisaika.fi/tutkimus/>, luettu 12.2.2018.
- Rinne, Päivi (2009) Matkalla muutokseen. Sosiaalialan projektitoiminnan perustelut, tavoitteet ja toimintatavat Sosiaaliturvalahden kirjoituksissa 1990-luvulla. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 356. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rostgaard, Tine & Szebehely, Marta (2012) Changing policies, changing patterns of care: Danish and Swedish home care at the crossroads. *European Journal of Ageing* 9 (2), 101–109. <https://doi.org/10.1007/s10433-011-0209-1>
- Satka, Mirja & Skehill, Caroline (2011) Michel Foucault and Dorothy Smith in case file research: Strange bed-fellows or complementary thinkers. *Qualitative Social Work* 11 (2), 191–205. <https://doi.org/10.1177/1473325011400483>
- Sipilä, Jorma (2003) Hoivan organisointi: vaivaistalosta markkinatavaraksi. *Janus* 11 (1), 23–38.
- Smith, Dorothy E (2005) *Institutional ethnography. A sociology for people*. The gender lens series. Lanham: AltaMira Press.
- STM (2008) Sosiaalialan kehittämishanke 2003–2007. Loppuraportti. Salme Kallinen-Kräkin (toim.) *Sosiaali- ja terveystieteiden selvityksiä 2008:6*.
- STM (2016) Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma (KASTE 2012–2015). Ulkoinen arviointi, loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden raportteja ja muistioita 2016:16. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Sulkunen, Pekka (2006) Projektityhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektityhteiskunnan käänköpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 17–38.
- Suomen hallituksen strateginen ohjelma 2015. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. <http://valtioneuvosto.fi/sipilan-hallitus/hallitusohjelma> luettu 27.1.2018
- Van Aerschoot, Lina (2014) Vanhusten hoiva ja eriarvoisuus. Sosiaalisen ja taloudellisen taustan yhteys avun saamiseen ja palvelujen käyttöön. *Acta Universitatis Tamperensis* 1971. Tampere: Tampere University Press.
- Zechner, Minna (2010) Informaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 1543. Tampere: Tampere University Press.

Liitetaulukko 1. Teemat

Teemat

Dementia, muistiterveys
Fyysinen toimintakyky, kuntoutus, liikunta
Kohtaamispaikat
Kotona asuminen, kotihoito, kotiutuminen
Kuolema, saattohoito
Kulttuuri, taiteet, musiikki, tanssi
Maahanmuuttajavanhukset, monikulttuurisuus,
kielivähemmistöt
Mielenterveys, masennus
Monituottajuus
Neuvonta, ohjaus
Oma-apu, itsenäinen selviytyminen¹
Osallistuminen, vaikuttaminen, itsemäärääminen
Perhe, omaiset, omaishoitajat, omaishoito¹
Psykososiaalinen toimintakyky, toiminnallisuus, virkistys
Päivätoiminta, päiväkeskus²
Ravitsemus
Sairausryhmät, asiakasryhmät
Sosiaalinen verkosto¹
Sukupolvet
Suru, kriisit, perheväkivalta
Syrjäytyminen, huono-osaisuus³
Teknologia, tietotekniikka
Terveystiedon edistäminen, ennaltaehkäisy
Turvallisuus
Uudet rakenteet²
Uudet toimintamallit, laatu²
Vanhustyöntekijät²
Vapaaehtoiset, vertaistuki¹
Yhteisöllisyys
Yksinäisyys³
Ympäri vuorokautinen hoito, palvelutalot²
Yöhoito, -partio²

¹ informaali, palkaton apu

² formaali, ammatillinen apu

³ yksinäisyys, syrjäytyminen

Liitetaulukko 2. Aineistolähteet

Aloitus- vuosi	Hanke	Toteuttaja	Rahoitus	Materiaalia
2006	Vapaaehtois- ja vertaistoiminnan kehittämiseen viestintäteknikkaa hyödyntäen (Puhumalla paras)	Eläkeliitto ry	RAY	http://www.elakeliitto.fi/toiminta/apunen-auttava+vapaaehtoistoiminta/puhumalla+paras , katsottu 8.5.2017.
2006	Disko – dementoituvan itsenäisen selviytyminen kotona – hankekonsortio. Mara – teknologia dementoituvan ja omaishoitajan tukena –hanke.	Palmenia, Verso	EAKR, Kunnat, Sosiaalitato, Verso	Loppuraportti 1.9.2006 –30.6.2008. Tulostettu 31.7.2011
2006	KUUMA-kuntien ja Hyvinkään vanhuspalveluiden kehittämishanke (Tulke)	Tuusula & Keski-Uudenmaan kunnat	STM, kunnat	Loppuraportti, tulostettu 31.7.2011
2007	Kunnallisen tuen ulkopuolella olevien omaishoitajien tukemiseen (Ulpu)	Parhaat vuodet ry	RAY	Loppuraportti 12.02.2010, tulostettu 31.7.2011
2007	Länsi-Uudenmaan vanhuspalvelujen kehittämissyksikkö-hanke	Sosiaalitato, kunnat	STM, kunnat	http://sosiaalitato.fi/wp-content/uploads/2013/02/Luvanke_loppuraportti2009Final.pdf , katsottu 12.2.2018
2007	Vanhusten masentuneisuuden ehkäisyn tukemiseen (Nostalgia)	Lähimmäis-apu ry (Lähde ry)	RAY	http://www.talkoorengas.fi/muu_toiminta/nostalgia/index.html /katsottu 12.2.2018 Loppuraportti, tulostettu 31.7.2011
2009	Omaiset rakentamassa asukaslähtöisyyttä (ORAS)	Omaisena edelleen ry	RAY	https://omaisenaedelleen.fi/projektiit/omaiset-rakentamassa-asukaslahtoisyytta-oras-projekti-2009-2011 , katsottu 8.5.2017. Omaisyhteistyö vanhuspalveluissa. www.innokyla.fi/web/malli188673 , katsottu 8.5.2017.
2009	Omaishoitoperheiden tukemiseen voimavara-arvioin avulla (Elinvoimaa ja elämänhallintaa omaishoitoperheille)	Kalliolan seniori-palvelusäätiö	RAY	http://www.seniorisandels.fi/sitenews/view/-/nid/44/ngid/1 , katsottu 12.2.2018
2009	Palvelutalojen päihdepelissäntöjen kehittämiseen	Kuntokallio-säätiö	RAY	http://www.ikainstituutti.fi/ikainstituutti/aikaisemat-hankkeet/paihdepelisaannot-palvelutaloihin , katsottu 28.5.2017.

Aloitus- vuosi	Hanke	Toteuttaja	Rahoitus	Materiaalia
2011	Vertaistuen kehittämiseen muistisairaille (Kamu)	Vantaan muisti-yhdistys	RAY	https://www.innokyla.fi/web/hanke44150
2012	Vapaaehtoistoimintaan ja promotiiviseen mielenterveystyöhön (TunneMieli)	Eläkeliitto ry	RAY	http://www.tunneieli.fi/etusivu/ katsottu 8.5.2017
2012	Omaishoitajien sosiaalisen tukiverkoston vahvistamiseen vapaaehtoistoiminnalla (Omaishoidon lähettiläät)	Salon omaishoitajat	RAY	https://www.salonomaishoitajat.fi/yhdistys/paattyneet-projektit/
2012	Omaishoitoperheiden tukemiseen sekä intervallihoidopaikkojen ja omaishoitoperheiden välisen yhteistyön kehittämiseen (ELO - Elämä lähellä omaista)	Hiiden seudun läheiset ja omaishoitajat ry	RAY	https://www.hiidenseudunomaishoitajat.fi/elo-projektin-paatostilaisuus-11.2.2016 , katsottu 12.2.2018
2013	VALTTI - Gerontologisen valmennuksen toimintamallin kehittäminen	Sosiaalitalaito, Palmenia		http://sosiaalitalaito.fi/wp-content/uploads/2013/02/LOPPURAPORTTI-VALTTI.pdf
2013	Kotona kokonainen elämä	Sosiaalitalaito, kunnat	STM	https://kotonakokonainenelama.wordpress.com , katsottu 12.2.2018 https://www.innokyla.fi/documents/306104/0/LOppuraportti_valmis.pdf/bc564b63-b5a2-4502-b985-4e7f3d66dbc5 , katsottu 12.2.2018
2013	Muistisairaiden ihmisten varhaiskuntoutukseen osallistavana verkostomallina (Muistiluuri)	Miina Sillanpään säätiö	RAY	https://www.miinasillanpaa.fi/hankkeet/kuntoutus/muistiluuri , katsottu 8.5.2017.
2016	Seremonia - Vantaan monikansallisen senioritoiminnan kehittäminen	Vanhusten kotiapuu-säätiö	RAY	http://seremonia.info/ katsottu 8.5.2017.
2017	Täydentäen toimivaa	STM (I&O)	STM	http://stm.fi/koti-ja-omaishoito/rahoitettavat-hankkeet/taydentaen-toimivaa , katsottu 8.5.2017